

(Javno)politični okvir razvoja globalnih kompetenc v izobraževanju

Mednarodna raven

Na področju razvoja globalnih kompetenc je pomembna vloga več mednarodnih organizacij, institucij in združenj, ki so razvoj globalnega izobraževanja po svetu podprli tudi z različnimi (javno)političnimi dokumenti in iniciativami. V nadaljevanju izpostavljamo ključne izmed njih.

Organizacija združenih narodov

Splošna deklaracija človekovih pravic (1948) je poudarila, da »priznanje prirojenega dostojanstva ter enakih in neodtujljivih pravic vseh članov človeške družine pomeni temelj svobode, pravičnosti in miru v svetu«, ter izpostavila pomen vzgoje in izobraževanja pri spodbujanju teh pravic, zaradi česar jo nekateri uvrščajo med pomembne zametke globalnega izobraževanja.

Z Milenijsko deklaracijo (2000) so se svetovni voditelji leta 2000 zavezali, da si bodo s skupnimi močmi prizadevali za globalni razvoj, in s tem namenom sprejeli t. i. razvojne cilje tisočletja (angl. *millennium development goals*). Večina izmed osmih ciljev (izkoreniniti skrajno revščino in lakoto, doseči univerzalno osnovnošolsko izobrazbo, zagotoviti enakost med spoloma in opolnomočiti ženske, zmanjšati smrtnost otrok, izboljšati zdravje mater, boriti se proti virusu HIV/AIDS-u, malariji in drugim boleznim, zagotoviti okoljsko trajnost, vzpostaviti globalno partnerstvo za

razvoj) predpostavlja pomen (globalnega) izobraževanja pri njihovem doseganju.

Kot najcelovitejšo in najvidnejšo na tem področju je mogoče izpostaviti iniciativo OZN (2015), ki v okviru 17 ciljev trajnostnega razvoja do leta 2030 kot četrti cilj izpostavlja pomen kakovostnega izobraževanja ter si kot podcilj 4.7 zastavlja »do leta 2030 poskrbeti, da bodo vsi učenci pridobili znanje in spretnosti, potrebne za spodbujanje trajnostnega razvoja, tudi z izobraževanjem o trajnostnem razvoju in trajnostnem načinu življenja, človekovih pravicah, enakosti spolov, spodbujanju kulture miru in nenasilja, globalnem državljanstvu ter spoštovanju kulturne raznolikosti in prispevka kulture k trajnostnemu razvoju« (OZN, 2015, str. 21).

Več priporočil in deklaracij je v zadnjih desetletjih sistematično poudarjalo pomembno vlogo izobraževanja pri zagotavljanju okoljskega vidika trajnostnega razvoja po svetu. Ti so nastali v okviru svetovnih srečanj, kot so Konferenca Združenih narodov o človekovem okolju (1972), Prva medvladna konferenca o okoljski vzgoji in izobraževanju (1977), Poročilo Svetovne komisije za okolje in razvoj (1987), Konferenca Združenih narodov o okolju in razvoju in iz nje izhajajoča Agenda 21 (1992), Svetovni vrh o trajnostnem razvoju (2002), Desetletje vzgoje in izobraževanja OZN za trajnostni razvoj (2005), Svetovna konferenca Unesca o vzgoji in izobraževanju za trajnostni razvoj (2009), Konferenca Združenih narodov o trajnostnem razvoju (2012), Svetovna konferenca Unesca o vzgoji in izobraževanju za trajnostni razvoj (2014), Agenda 2030 (2015) in iz nje izhajajoča Incheonska deklaracija o vzgoji in izobraževanju do leta 2030 (2015) in Globalni akcijski program VITR (2015–2019), Resolucija 72/222 Generalne skupščine OZN (2017), Izvedbeni okvir vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj po letu 2019 »VITR za 2030« (2020–2030) (podrobnejši pregled v UNESCO, 2022, str. 66–68).

Iz pregleda je razvidno, da so teme globalnega izobraževanja (vključno s človekovimi pravicami in trajnostnim razvojem) več desetletij visoko na (javno)politični agendi Združenih narodov. Vloga izobraževanja pri doseganju globalnih ciljev je močno poudarjena. V nadaljevanju predstavljamo konkretne iniciative, ki jih je OZN oziroma njena specializirana agencija za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO) pripravila na področju izobraževanja za globalno državljanstvo v podporo uresničevanju širših globalnih ciljev, identificiranih s strani organizacije.

UNESCO

Ob izteku obdobja za doseganje ciljev izobraževanja za vse v letu 2015 ter premišljanju novih oblik izobraževanja v 21. stoletju je UNESCO začel krepiti razvoj izobraževanja za globalno državljanstvo. Namen prve iniciative globalnega izobraževanja (angl. *global education first initiative*) je bil predvsem ozaveščati o pomenu globalnega državljanstva pri grajenju boljše prihodnosti za vse. Kot odgovor na zahteve držav članic po podpori pri opolnomočenju učencev, da postanejo globalni državljani, je izobraževanje za globalno državljanstvo postalo eden izmed ključnih ciljev izobraževanja Unesca v obdobju od leta 2014 do 2021. V tem obdobju je izobraževanje za globalno državljanstvo postalo eksplicitno prepoznano kot samostojna domena, in ne več implicitno vključeno v sorodne iniciative, kot sta na primer izobraževanje za trajnostni razvoj in izobraževanje za človekove pravice.

Poročilo z naslovom *Izobraževanje za globalno državljanstvo: priprava učencev za izzive 21. stoletja* (UNESCO, 2014) tako predstavlja vrednote organizacije na tem področju, poudarja kognitivno, socialno in vedenjsko dimenzijo globalnega državljanstva ter izpostavlja pomen premišljanja obstoječih oblik državljanstva kot podporo razvoju globalnega državljanstva. Publikacija *Izobraževanje za globalno državljanstvo: teme in učni cilji* (UNESCO, 2015) je priročnik za izvajanje dejavnosti v šolah kot tudi na ravni izobraževalnih sistemov.

Svet Evrope

V širšem evropskem prostoru kot začetno točko globalnega izobraževanja razumemo Listino o globalnem izobraževanju Sveta Evrope (1997). Njen namen je spodbuditi razpravo o tem, kako naj bo organizirano izobraževanje, kako naj bodo oblikovani učni načrti, da bodo naslavljali vprašanja globalizacije in sledili hitrim spremembam v vse bolj soodvisni družbi. Listina je vodila k vzpostavitvi Mreže za globalno izobraževanje v Evropi v letu 2001 (GENE, 2022)¹ ter Maastrichtski deklaraciji v letu 2002, ki je evropski strateški okvir za razvoj in izboljšanje globalnega izobraževanja v Evropi do leta 2015. V Maastrichtski deklaraciji je globalno izobraževanje opredeljeno na naslednji način (Svet Evrope, 2002):

Globalno izobraževanje je izobraževanje, ki ljudem odpira oči in um za resničnosti globaliziranega sveta ter jih prebuja, zato da bi bilo mogoče

1 Mreža vključuje 50 ministrstev, agencij in drugih nacionalnih organov iz več kot 25 držav. Njena člana sta tudi Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije in Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije.

uresničiti pravičnejši svet, v katerem bi bilo več enakosti in človekovih pravic za vse.

Globalno izobraževanje pomeni, da vključuje izobraževanje za razvoj, izobraževanje za človekove pravice, izobraževanje za trajnost, izobraževanje za mir in preprečevanje konfliktov ter medkulturno izobraževanje, kar predstavlja globalno razsežnost izobraževanja za državljanstvo. (str. 2)

Svet Evrope je v letu 2008 izdal Smernice za globalno izobraževanje, v katerih predstavlja opredelitev, pomen, zasnovo in metodologije globalnega izobraževanja za izobraževalce in oblikovalce politike (Svet Evrope, 2008).

Leta 2011 je Svet Evrope sprejel Priporočilo Sveta ministrov državam članicam o izobraževanju za globalno soodvisnost in solidarnost, kjer prepoznava pomen globalnega izobraževanja, opredeljenega v Maastrichtski deklaraciji, ter povezanih področij medkulturnega izobraževanja, izobraževanja za pravičnost, izobraževanja za trajnostni razvoj, mirovnega izobraževanja in razvojnega izobraževanja ter jih skuša poglobiti s tematiko medsebojne soodvisnosti in solidarnosti (Svet Evrope, 2011).

Dejavnosti Sveta Evrope kot tudi drugih mednarodnih organizacij so postale osnova za številne nacionalne strategije globalnega izobraževanja. V večini držav je globalno izobraževanje financirano s sredstvi za projekte, ki jih izvajajo nevladne organizacije in izobraževalne institucije. To je omogočilo razvoj inovativnih projektov, hkrati pa izpostavilo pomanjkljivost sistemske podprtosti in merjenja učinkov takih programov.

Institucije EU

V (javno)političnih dokumentih institucij EU (Evropskega sveta, Sveta EU za izobraževanje, Evropskega parlamenta, Evropske komisije) pojmi globalno izobraževanje, globalne kompetence in globalno državljanstvo niso zastopani. Navedeno je mogoče razumeti v osredinjanju prizadevanj institucij EU na razvoj evropske identitete ter evropskega državljanstva. Posebna pozornost pa je namenjena vsebinam trajnostnega razvoja in medkulturnega izobraževanja kot pomembnih elementov globalnega izobraževanja.

Bourn (2020, str. 14) poudarja, da čeprav je termin globalno izobraževanje v evropskem prostoru dokaj enotno rabljen, to ne pomeni, da ni razlik v konceptualnem razmišljanju in pristopih njegovega uresničevanja med državami. Te pomembno oblikujejo zgodovinski razvoj področja v državi, (nacionalne) znanstvene razprave, nacionalne javnopolitične agende in delovanje nevladnih organizacij. Pri tem meni, da se države med-

sebojno razlikujejo v t. i. zrelosti za izvajanje globalnega izobraževanja.² Kljub različnim stopnjam zrelosti in pristopom h globalnemu izobraževanju Bourn (2021) kot skupne vsebinske točke globalnega izobraževanja v evropskih državah opredeli socialno pravičnost, skrb za človekove pravice in trajnostni razvoj ter razvojno sodelovanje. Pri tem se države medsebojno razlikujejo tudi glede na to, kateremu izmed navedenih področij namenjajo več pozornosti.

Nacionalna raven

Slovensko izobraževalno politiko so v zgodovinskem razvoju oblikovali različni upravni sistemi (npr. avstro-ogrska monarhija, Jugoslavija). Prelomnico v razvoju izobraževalnega sistema predstavlja osamosvojitev Republike Slovenije leta 1991. Slovenija je uvedla novo zakonodajo, ki ureja celoten izobraževalni sistem od predšolskega do univerzitetnega izobraževanja v letih od 1993 do 1996. Od takrat dalje se je zakonodaja, ki ureja vodenje, organizacijo in financiranje izobraževanja, večkrat spremenila. Te spremembe se nanašajo na specifična vprašanja, ki so do neke mere povezana tudi z vstopom Slovenije v Evropsko unijo (EU) leta 2004 ter s članstvom in sodelovanjem Slovenije z različnimi mednarodnimi organizacijami, kot sta UNESCO in OECD (npr. Štremfel in Štraus, 2014). Zaradi prepletenih procesov demokratizacije države in globalizacije je vzgoja globalnih državljanov postala eden od pomembnih ciljev izobraževalnega sistema.

Pregled ključnih zakonov, ki urejajo izobraževalno politiko v Sloveniji (Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (1996), Zakon o vrtcih (1996), Zakon o osnovni šoli (1996), Zakon o gimnazijah (1996) ter Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (2006)), kaže, da globalno izobraževanje, učenje in kompetence v teh zakonih niso izrecno omenjeni. Implicitno pa lahko prepoznamo nekatere njihove elemente. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (1996) na primer med cilji izobraževalnega sistema navaja naslednje: »vzgajanje za medsebojno strpnost, razvijanje zavesti o enakopravnosti spolov, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi, spoštovanje otrokovih in človekovih pravic in temeljnih svoboščin, razvijanje enakih možnosti obeh spolov ter s tem razvijanje sposobnosti za življenje v demokratični družbi« (2. člen)

2 M. Mesa Peinado (2011) pri tem opredeljuje pet stopenj zrelosti: pristop, ki temelji na dobroteljni pomoči, solidarnostni pristop, človeški razvoj, trajnostni razvoj, izobraževanje za globalno državljanstvo.

ter »vzgajanje in izobraževanje za trajnostni razvoj in za dejavno vključevanje v demokratično družbo, kar vključuje tudi globlje poznavanje in odgovoren odnos do sebe, svojega zdravja, do drugih ljudi, do svoje in drugih kultur, do naravnega in družbenega okolja, do prihodnjih generacij« (prav tam). Poleg tega Zakon o osnovni šoli (1996) vključuje naslednji cilj: »razvijanje zavedanja kompleksnosti in soodvisnosti pojavov ter kritične moči presojanja« (prav tam, 2. člen). Na srednješolski ravni Zakon o gimnazijah (1996) ter Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (2006) navajata naslednje cilje: »razvija samostojno kritično presojanje in odgovorno ravnanje«, »razvija pripravljenost za vzpostavljane svobodne demokratične in socialno pravične države«, »razvija in ohranja lastne kulturne tradicije in seznanja z drugimi kulturami in civilizacijami«, »vzbuja zavest odgovornosti za naravno okolje in lastno zdravje«, »razvija zavest o pravicah in odgovornostih človeka in državljana«, »izobražuje za trajnostni razvoj, podjetnost, inovativnost in ustvarjalnost« (prav tam, 2. člen). V najnovejšem Zakonu o gimnazijah (1996) je dodan naslednji cilj: »/.../ in sprejemanje tveganj ter sposobnost načrtovanja in vodenja projektov za doseganje ciljev«. Čeprav je elemente globalnega izobraževanja v navedenih zakonih mogoče prepoznati, ni izrecno navedeno, da se ti nanašajo na globalni mišlje.

Čeprav je državljanska vzgoja v formalni izobraževalni sistem vključena kot del medpredmetnega povezovanja, njeno najpomembnejšo izvedbo predstavlja predmet Domovinska in državljanska kultura in etika, ki je vključen v kurikulum sedmega in osmega razreda osnovne šole (Banjac, 2019). Znotraj njegovih učnih načrtov se med splošnimi cilji pojavljajo razvijanje politične pismenosti, razvijanje kritičnega mišljenja ter dejavno vključevanje učencev v družbeno življenje. Globalna razsežnost znanja in spretnosti, ki naj bi jih učenci pridobili, je implicitno razvidna v smislu znanja o premagovanju predsodkov do drugih in drugačnih, mednarodnem sodelovanju na različnih ravneh s poudarkom na sodelovanju z mednarodnimi organizacijami (OZN, NATO – Organizacija Severnoatlantske pogodbe, OECD), ključnih splošnih svetovnih vprašanjih in načinih njihovega reševanja v smeri trajnostnega razvoja. Poleg tega je globalna dimenzija najbolj eksplicitno izražena v okviru dveh posebnih tem, ki se poučujeta v osmem razredu: »Slovenija, Evropska unija in svet« ter »Svetovna skupnost«. Za vsako temo so opredeljene vsebine, operativni cilji in (minimalni) standardi znanja.

V Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (2011) je globalna vzgoja skupaj z državljsko vzgojo, etiko in religijo ter vzgojo za medkulturnost obravnavana kot eden od enajstih strateških izzivov in usmeritev sistema vzgoje in izobraževanja. Iz Bele knjige (2011, str. 23, 44, 45) je mogoče razbrati naslednje cilje globalne vzgoje:

- usposabljanje za samostojno življenje in izzive sodobnega sveta;
- pripravljenost na potrebne spremembe in sposobnosti za iskanje novih nacionalnih in globalnih rešitev;
- osebna in skupna globalna odgovornost;
- etika državljanov sveta, ki temelji na poštenosti in spoštovanju lastnih človekovih pravic, pravic sočloveka in prihodnjih generacij;
- kritična ocena različnih vplivov, ki jih je prinesel sodobni družbeni razvoj;
- nacionalna in mednarodna interakcija, medkulturni dialog in učenje drug od drugega;
- razumevanje in spoštovanje različnih kultur ter odpiranje priložnosti, ki spodbujajo medsebojno bogatenje in razvoj globalne družbe;
- dobro poznavanje drugih kultur in prepričanj ter premagovanje različnih neutemeljenih predsodkov;
- spodbujanje drže spoštljivega odnosa in preprečevanje kakršne koli oblike diskriminacije ter
- spodbujanje osebne iniciative posameznika, da bi upal v svetlejšo prihodnost in bi se dejavno vključil v izgradnjo boljšega sveta.

Bela knjiga (2011) poudarja tako okoljski/trajnostni kot tudi gospodarski vidik globalnega izobraževanja. V smislu okoljskega/trajnostnega vidika je Zemlja razumljena kot stvarnost z omejenimi viri. S tega vidika bi morala globalna vzgoja vključevati varčen odnos in držo poštenosti, nepristranskosti in enakopravnosti pri globalni razdelitvi dobrin. Z gospodarskega vidika je globalno izobraževanje razumljeno kot podajanje znanja in spodbujanje spretnosti, ki upajajo v globalno ekonomijo ter pokažejo tudi na njene družbene in kulturne posledice.

Globalna razsežnost izobraževanja je priznana tudi v najnovejših nacionalnih medsektorskih strateških dokumentih. Strategija razvoja Slovenije

2030 (2017) opredeljuje spodbujanje globalnega učenja ter uveljavljanje konceptov trajnostnega razvoja, aktivnega državljanstva in etičnosti kot enega od načel vzgoje in izobraževanja za visokokakovostno življenje in delo. Resolucija o mednarodnem razvojnem sodelovanju in humanitarne pomoči Republike Slovenije (2017) prepozna vlogo globalnega učenja pri odpravi revščine in uresničevanju trajnostnega razvoja. Spodbuja aktivnosti globalnega učenja za razumevanje svetovnega dogajanja, njihovih vzrokov in posledic ter povezanosti lokalne in globalne razsežnosti. Resolucija izrecno navaja, da je za celostno razumevanje mednarodnega razvojnega sodelovanja posebna pozornost namenjena ozaveščanju javnosti v Republiki Sloveniji o pomenu, ciljih in dosežkih na tem področju. Strategija mednarodnega razvojnega sodelovanja in humanitarne pomoči Republike Slovenije do leta 2030 (2018) (v nadaljevanju Strategija) prepozna globalno učenje kot pomembno komponento mednarodnega razvojnega sodelovanja, ki ga je treba izvajati v sodelovanju med Ministrstvom za zunanje zadeve Republike Slovenije in Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije ter drugimi relevantnimi akterji. Strategija (2018) tudi navaja, da bi se morali programi formalnega in neformalnega izobraževanja osredinjati na ozaveščanje o temeljnih vzrokih in posledicah globalnih problemov ter mednarodnih zavez glede njihovega reševanja. Prav tako naj bi poudarjali razvijanje kritičnega mišljenja ter spodbujali aktivno in odgovorno vključevanje v lokalne in širše (nacionalne in globalne) skupnosti ter s tem aktivno prispevali k pravičnejšemu in trajnostnemu razvoju. Teme, ki jih obravnava globalno učenje, zadevajo trajnostni razvoj v njegovi gospodarski, socialni in okoljski razsežnosti, enakost spolov, človekove pravice, mir in preprečevanje konfliktov ter medkulturno izobraževanje. Poudarja, da bi morali »obstoječe instrumente vključevanja vsebin globalnega učenja v formalno in neformalno izobraževanje v prihodnje bolje povezati, celovito spremljati in ustrezno posodabljati« (Strategija, 2018, str. 35). Izvajanje globalnega izobraževanja je neposredno povezano tudi z uresničevanjem ciljev trajnostnega razvoja Združenih narodov do leta 2030 (cilj 4.7).

Pregled dokumentov s področja izobraževanja in medsektorskih politik dodatno razkriva vse večji pomen globalnega izobraževanja v Sloveniji. Medtem ko so teme globalnega izobraževanja v starejših dokumentih, kot je ključna zakonodaja na področju izobraževanja, omenjene le implicitno, pa so v novejših strateških dokumentih, vključno z Belo knjigo (2011), cilji globalnega izobraževanja opredeljeni bolj eksplicitno. Iz novejših dokumentov je razvidno, da zajemajo vse sodobne razsežnosti globalnih kom-

petenc (globalno znanje, spretnosti, stališča in vrednote) ter vse tri vidike globalnega izobraževanja: trajnostnega, socialnega in ekonomskega. Ker so bili učni načrti za državljansko in domovinsko vzgojo ter etiko objavljeni istega leta kot Bela knjiga in pred drugimi medsektorskimi dokumenti, ni mogoče trditi, da formalno izobraževanje v Sloveniji že vključuje naj-novejše nacionalne usmeritve za globalno izobraževanje. Pregled tudi po-kaže, da je v javnopolitičnih dokumentih na področju izobraževanja sicer rabljen izraz globalno izobraževanje, medsektorski dokumenti pa govori-jo o globalnem učenju kot širši dejavnosti, ki se lahko izvaja tako v formal-nem šolskem kot tudi v neformalnem okolju.

Po treh desetletjih slovenske samostojnosti in mednarodnega ra-zvoja ter skoraj dveh desetletjih formalnega članstva v EU se v skladu s predstavljenim (javno)političnim okvirom globalnega izobraževanja/uče-nja postavlja vprašanje, kako globalno kompetentni so slovenski učenci in učenke. To vprašanje v monografiji naslavljamo s poglobljenimi analizami podatkov iz raziskave PISA (2018).